

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Кваліфікаційна робота

з теми **«ГРУПОВІ МЕТОДИ РОБОТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ»**

Виконала:
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
PO2-M23z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Лиховидюк Радіка Іванівна

Керівник:
Городиська Оксана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
іноземних мов

Рецензент:
Пукас Іванна Леонідівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ.....	7
1.1. Сутність інтерактивного навчання в педагогічній науці та практиці.....	7
1.2. Психолого-педагогічні основи навчання української мови в початкових класах.....	16
РОЗДІЛ 2. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	23
2.1. Сучасні інтерактивні технології навчання в процесі навчання української мови.....	23
2.2. Система інтерактивних вправ та завдань у процесі розвитку комунікативних умінь молодших школярів	26
2.3. Організація, зміст і перевірка ефективності експериментального дослідження.....	47
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

У період реформ та в умовах динамічного темпу сучасного життя зростає зацікавленість у засобах, які сприяють наближенню шкільної освіти до реальних потреб суспільства, зокрема професійних, духовних та наукових. Як зазначено, «основною метою повної загальної середньої освіти є гармонійний розвиток, виховання та соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до взаємодії на засадах цивілізованості, прагне до самовдосконалення та навчання протягом усього життя, готова до обдуманого життєвого вибору, самореалізації, праці та громадянської активності» [63, с.8].

Відповідно до цієї мети, учитель відіграє ключову роль, забезпечуючи добір ефективних педагогічних засобів, глибоке розуміння навчального матеріалу та інтеграцію між різними навчальними дисциплінами.

Українська мова в цьому контексті виступає не лише навчальною дисципліною, а й інструментом пізнання, спілкування та самовираження. Вона сприяє вихованню та розвитку, тому особливу увагу потрібно приділяти формуванню високого рівня комунікативних навичок у школярів.

Згідно з особистісно-діяльнісним підходом, навчальний процес орієнтований на особистість учня, його формування та розвиток за умов створення сприятливого середовища. Важливо забезпечити позитивний настрій до навчання, відчуття рівності між учасниками освітнього процесу та дружню атмосферу співпраці для досягнення спільних цілей.

Інтерактивні методи навчання суттєво підвищують ефективність освітнього процесу, сприяючи розвитку інтелектуальних здібностей учнів, формуванню навичок самостійного розвитку, критичного мислення та творчості. Як зазначають дослідники, інтерактивні технології гарантують безперервну взаємодію учасників навчання. На думку О. Пошетун, інтерактивне навчання – це особлива форма організації пізнавальної

діяльності, яка створює комфортне середовище, де кожен учень відчувається успішним та інтелектуально здібним.

Аналіз науково-педагогічної літератури, присвяченої сучасним технологіям навчання (О. Пехота, Г. Селевко, М. Кларін, І. Зязюн, М. Хайруддінов та ін.), показує, що інтерактивне навчання характеризується стабільністю, системністю, ефективністю, здатністю до відтворення та сталими результатами. У зв'язку з цим виникає потреба у вивченні питань інтерактивної організації освітнього процесу.

Інтерактивне навчання як освітню технологію в дидактичному аспекті глибоко дослідили О. Пометун і Л. Пироженко. Інші науковці звертають увагу на потенціал інтерактивного навчання для розвитку здібностей і особистісних якостей учнів, їхніх пізнавальних інтересів (С. Бізяєва, О. Сорочинська, А. Алімпієва, Н. Бондаренко), комунікативної компетентності (М. Винокурова, Л. Гейхман, І. Сімаєва), творчих здібностей (Р. Рафікова) та англomовної лексичної компетентності (Ю. Семенчук).

Важливий внесок у дослідження методики інтерактивного навчання в початкових класах зробили такі дидакти, як О. Савченко, П. Кирилов, Н. Коломієць, О. Комар, Г. Кривчикова, Н. Павленко, А. Рижков, Н. Шолохова, О. Шувалова та ін. Однак певні аспекти інтерактивного навчання молодших школярів залишаються маловивченими. Зокрема, це стосується психологічних передумов впровадження таких технологій у процес навчання української мови, вибору і реалізації інтерактивних методів, а також їх впливу на формування комунікативної компетентності.

Актуальність дослідження визначається значним потенціалом інтерактивних технологій у навчанні української мови та недостатньою кількістю комплексних досліджень цього питання. Необхідно розробити підхід, який сприятиме ефективному формуванню комунікативних умінь учнів початкових класів із використанням сучасних інтерактивних методів.

Мета дослідження – аналіз інтерактивних технологій навчання в методичному аспекті з урахуванням концепції Нової української школи

(НУШ); створення моделі організації спілкування молодших школярів за допомогою інтерактивних завдань та перевірка її ефективності.

Гіпотеза дослідження: ефективне використання інтерактивних технологій на уроках української мови сприятиме підвищенню мотивації до навчання, вдосконаленню комунікативних умінь та формуванню пізнавальної активності учнів.

Завдання дослідження: провести теоретичний аналіз літератури з питань інтерактивного навчання; визначити умови, вимоги та рекомендації щодо впровадження інтерактивних уроків української мови в початковій школі; розробити систему інтерактивних завдань для формування комунікативних умінь у молодших школярів; експериментально дослідити роль і ефективність інтерактивних вправ в освітньому процесі.

Об'єкт дослідження – освітній процес у закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – інтерактивні вправи та методи кооперативного, колективно-групового навчання, ситуативного моделювання та дискусій на уроках української мови в початковій школі.

Організація дослідження. Експеримент проводився на базі опорного закладу «Михалківський ліцей» Сокирянської міської ради Чернівецької області, де були сформовані основна (15 учнів) і контрольна (16 учнів) групи учнів 3-х класів.

Методи дослідження. У роботі використано такі методи: теоретичний аналіз наукових джерел (психологічних, педагогічних, дидактичних) із досліджуваної тематики; аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація емпіричних і теоретичних даних; методи спостереження та вивчення передового педагогічного досвіду; бесіди з учнями з метою визначення їхньої зацікавленості в інтерактивних завданнях. Основним методом дослідження став педагогічний експеримент, який складався з трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного. Для обробки отриманих даних застосовувалися методи статистичного аналізу.

Наукова новизна. Дослідження вперше комплексно охоплює аналіз інтерактивних вправ і завдань різних типів у теоретичному й методологічному аспектах. Це дозволило виокремити найбільш ефективні вправи та створити комплекс інтерактивних завдань з української мови для вивчення дієслова в початкових класах.

Теоретичне значення. Отримані результати сприятимуть розробці теоретичних основ сучасних педагогічних технологій, зокрема інтерактивних, у початковій школі в методиці викладання української мови.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути впроваджені в методику викладання української мови в початкових класах. Їх можна використовувати для створення планів-конспектів уроків, розроблення позакласних заходів, викладання відповідних курсів, а також під час написання студентських курсових і кваліфікаційних робіт.

Експериментальна база дослідження: Експериментальне дослідження проводилось на базі опорного закладу «Михалківський ліцей» Сокирянської міської ради Чернівецької області.

Апробація роботи. Положення і результати дослідження представлено на низці міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях; експериментальному дослідженні на базі закладу освіти та обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2023-2024 н.р. і 2024-2025 н.р.).

Опубліковано наукову розвідку «Система інтерактивних вправ і завдань у процесі вивчення граматичних категорій дієслова в початкових класах» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету К-ПНУ (Випуск XX. 2024. С. 193-197).

Обсяг і структура дослідження: робота складається зі вступу, основної частини, що має два розділи, висновків, списку використаних джерел (97 позицій) та додатків. Повний обсяг роботи становить 67 сторінок.

ВИСНОВКИ

Аналіз досліджень, присвячених підготовці вчителя початкової школи до впровадження інтерактивного підходу, дозволив визначити зміст і розвиток цього поняття відповідно до потреб держави, суспільства та особистості. У педагогічній освіті України та світу простежується акцент на формуванні комунікативної особистості, здатної до ефективної взаємодії в глобальному просторі. Інтерактивне навчання є основою інтегрованого підходу Нової української школи, спрямованого на актуальні виклики сучасного суспільства.

Доведено, що інтерактивний підхід до навчання учнів початкових класів є пріоритетним напрямом, а сучасні дослідження цієї проблеми мають високу актуальність. Його реалізація сприяє впровадженню інтерактивного навчання, яке формує комунікативну компетентність учнів, необхідну для повсякденного життя. Для застосування інтерактивного підходу у викладанні української мови слід враховувати вікові та психологічні особливості дітей. Основним завданням учителя є навчання учнів ефективної комунікації як у побуті, так і на професійному рівні в майбутньому.

Педагоги початкової школи повинні знати умови, вимоги та методичні рекомендації щодо організації інтерактивного навчання для досягнення комунікативних цілей. Інтерактивне навчання передбачає розвиток у дітей демократичності, критичного мислення, здатності до аналізу та прийняття обґрунтованих рішень. Ефективність навчання залежить від активної участі учнів у процесі, а також від вміння педагога застосовувати інтерактивні методи, які мотивують дітей до навчання та сприяють самостійності.

Інтерактивні вправи на уроках допомагають розвивати мовленнєву компетентність учнів, враховуючи особливості мовного середовища класу та регіону. Експериментальна частина дослідження показала, що рівень комунікативних навичок учнів початкової школи часто є недостатнім, що обмежує їх мовленнєвий розвиток. Для оцінки ефективності інтерактивних

методів використовували контрольні роботи, які дозволили визначити рівень сформованості мовленнєвих умінь учнів і підтвердити доцільність інтерактивних технологій у навчанні.

Результати експерименту засвідчили, що інтерактивні технології сприяють підвищенню якості знань, розвитку культури спілкування та формуванню активної навчальної діяльності. Разом із тим, недостатня увага до інтерактивних вправ, наприклад у вивченні дієслів, уповільнює формування мовленнєвих умінь. Аналіз труднощів, з якими стикаються учні під час виконання таких вправ, дозволив розробити послідовність роботи з ними як ефективного засобу навчання.

Отже, питання ефективності використання інтерактивних технологій на уроках української мови в початковій школі залишається актуальним. Запропонована система інтерактивних вправ є відкритою для адаптації у викладанні інших предметів, що дозволить удосконалити методику навчання в початкових класах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акпинар Л.Е. Інтерактивні технології навчання у початковій школі : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 288 с.
2. Активні та інтерактивні методи навчання / укладач Кравчина О.С. Київ : ЦППО АПН України, 2003. 32 с.
3. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі : монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2000. 160 с.
4. Баханов К. О. Що ж таке технологія навчання? *Шлях освіти*. 1999. №3. С. 6–8.
5. Біда О. А. Структура і методика інтерактивного уроку. *Початкова школа*. 2007. №7. С. 17–19.
6. Бойко Н. В. Шкільний курс німецької мови з методикою викладання : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : вид. Зволейко Д.Г., 2008. 176 с.
7. Большакова І., Пристінська М., Ареф'єва В. Квести в початковій школі. Київ : Видавничий дім «Перше вересня», 2016. 136 с.
8. Бухтій К.М. Закріплення вивченого матеріалу про речення. Урок-квест з української мови у 4-му класі. *Початкове навчання та виховання*. 2019. № 28-30. С. 3-39.
9. Васильєва Н. М. Застосування інтерактивних методів навчання на уроках предметів гуманітарного циклу. *Управління школою*. 2005. № 34. С. 22–24.
10. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : методичний посібник. Київ : Освіта, 2006. 268 с.
11. Ващук О. В. Використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі учнів 5–7 класів. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : зб. наук. пр. Рівне, 2003. Вип. 25. С. 98–103.

12. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Либідь, 1989. 236 с.
13. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
14. Вольфовська Т. О. Визначення рівня сформованості інтерактивних умінь особистості на етапах соціалізації. *Педагогіка і психологія*. 2003. № 3/4. С. 141–148.
15. Впровадження інтерактивних технологій навчання в початковій школі. URL: <https://naurok.com.ua>
16. Вулканова В. В. Сучасні технології навчання. *Директор школи*. 2007. №37. С. 5–9.
17. Галіцина Л. В. Інноваційна діяльність ЗНЗ. Київ : Шкільний світ, 2005. 168 с.
18. Гейко І. Л. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи. *Тема*. 2004. № 3/4. С. 229–232.
19. Гін А. А. Безкровна атака: Технологія проведення навчального мозкового штурму. *Завуч*. 2000. №8. С. 7–8.
20. Годкевич Л. Інтерактивні технології. *Завуч*. 2004. №6. С. 9–12.
21. Грищенко А. Частини мови у структурі словосполучення і речення. *Українська мова і література в школі*. 1986. №7. С. 39–45.
22. Данилюк С. А. Розвиток критичного мислення молодших школярів в умовах інтерактивного навчання. *Початкова освіта (Шкільний світ)*. 2009. № 5/7. С. 63-66.
23. Державний стандарт початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р., № 87). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti>
24. Демчук А. Використання інтерактивних форм і методів навчання у початковій школі : Методична розробка. Київ, 2020.

25. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
26. Дівакова І.І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 180 с.
27. Дуткевич Т. В. Психологічні основи використання інтерактивних методів навчання в процесі підготовки спеціалістів з вищою освітою. *Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога* : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2003. С. 26–33.
28. Енциклопедія освіти / головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
29. Єльнікова О. В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій. *Імідж сучасного педагога*. 2001. №3-4 (14-15). С. 71–74.
30. Єльнікова О. В. Інтерактивне навчання – засіб модернізації освіти у сучасній школі. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки* : зб. наук. праць / редкол.: Т.І. Сущенко (відп. ред.) та ін. Київ-Запоріжжя, 2002. Вип. 24. С. 84–88.
31. Жемелко М. В. «Створюємо умови для розвитку і самореалізації кожної особистості...» : [з досвіду педагогічної діяльності]. *Педагогічна думка*. 2012. №4. С. 29–31.
32. Закон України «Про освіту». (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38-39. ст. 380).
33. Закон України «Про повну загальну середню освіту». (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2020. № 31. ст. 226).
34. Замліла Н. С. Мультимедійні проекти – одна з форм роботи з обдарованою молоддю в школі. *Обдар. дитина*. 2004. №9. С. 32–35.
35. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів : методичний посібник для вчителів початкової школи / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко, О.А. Біда та ін. Тернопіль : Навчальна книга –

Богдан, 2011. 304 с.

36. Іванішена С. Форми та методи інтерактивного навчання. *Початкова школа*. 2006. №3. С. 8–12.

37. Інноваційні освітні технології в Новій українській школі: монографія / за ред. проф. О.Б. Будник. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 100 с.

38. Інтерактивні вправи та ігри. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 144 с.

39. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / упорядн. Стребна О.В., Соценко А.О. Харків : Вид. група «Основа», 2005. 176 с.

40. Інтерактивні методи навчання : досвід впровадження / за ред. В. Д. Шарко. Херсон : Олді-Плюс, 2000. 210 с.

41. Інтерактивні методи навчання у початковій школі. URL: <http://prolisok.it-we.net>

42. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: [метод. посібн.] / уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : А. П. Н., 2002. 136 с.

43. Інтерактивне навчання : [добірка статей]. *Початкова школа*. 2006. №44. С. 1–23.

44. Казнадзей К. Дієслово : методичні рекомендації. *Початкова школа*. 1987. №12. С. 63–64.

45. Ключові освітні компетентності. URL: <http://osvita.ua/school/method/2340/>

46. Коберник Г. І. Індивідуалізація і диференціація навчання в початкових класах: теорія та методика : монографія. Київ : Наук. світ, 2002. 231 с.

47. Коберник Г. Л., Сісецький П. В. Психолого-педагогічні основи диференційованого підходу до учнів. *Початкова школа*. 1990. №6. С. 8–11.

48. Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ : Вища школа, 1984. 120 с.

49. Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці. *Початкова школа*. 2005. №2. С. 2–5.
50. Комар О. Навчання школярів за інтерактивними методами. *Рідна школа*. 2006. №5. С. 57–60.
51. Комар О.А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій. Теоретико-методичні аспекти : монографія. Умань : РВЦ «Софія», 2008. 332 с.
52. Костенко Т.М., Довгопола К.С. Нова українська школа: формування у молодших школярів навичок конструктивного спілкування : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 176 с.
53. Костишин Н. В. Дієслово як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки. *Українська мова та література*. 2005. №36. С. 17–18.
54. Кравець Н.Ю., Козьма Н.В. Особливості організації групової роботи на уроках української мови у початковій школі. *Наша школа : науково-практичні студії*. 2023. № 2. С. 30-35.
55. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання, як засіб розвитку творчого потенціалу учнів. *Відкритий урок*. 2002. №5–6. С. 7–10.
56. Кратасюк Л. М. Інтерактивні методи навчання: Розвиток комунікативних і мовленнєвих умінь. *Дивослово*. 2004. №10. С. 2–11.
57. Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Освіта, 1957. 360 с.
58. Ларіонова Н. Електронні освітні ігрові ресурси в освітньому процесі початкової школи : науково-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 96 с.
59. Лупінович С. М. Навчаємося залюбки! Формування мотивації до навчання в учнів молодших класів. Харків : Основа, 2009. 107 с.
60. Маріна Б. Методичні аспекти використання інтерактивних методів навчання на уроках української мови у початковій школі. *Молодий вчений*. 2019. № 9 (73). С. 355–358.
61. Мельникова Н. Групові форми роботи як засіб розвитку мислення

та підвищення ефективності навчання учнів. *Початкова освіта*. 2013. №4. С. 3-7.

62. Меркотан В.П., Котенко С.В., Божко О.О., Жук М.А., Сидяка Н.В., Завгородня О.П., Кролик І.І. Використання квесту як засобу активізації пізнавальної діяльності молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2019. № 19-21. С. 3-4; 50-56.

63. Методичний порадник: форми і методи навчання / авт.-уклад. Б. О. Житник. Харків : Основа, 2005. 128 с.

64. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. *Освіта*. 2001. №60–62. С. 20–35.

65. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>.

66. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навчально-методичний посібник / Кірик М.Ю., Данилова Л.І. Львів : Світ, 2019. 136 с.

67. Освітні технології : навч.-метод. посібник / О. М. Пєхота та ін.; за заг. ред. О. М. Пєхоти. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.

68. Павич Н. Організація роботи у парі та групі на уроках у початковій школі. *Початкова школа*. 2019. № 12. С. 2-7.

69. Падалка Л., Євтушенко Н. Використання інтерактивних методів навчання на уроках української мови у початковій школі. *Студентські наукові студії*. 2020. №2. С. 77-83.

70. Пархоменко М. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання. *Початкова школа*. 1997. №7. С. 44–48.

71. Педагогічні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі / за наук. ред. Чабайовської М.І. Тернопіль : Мальва-ОСО, 2015. 188 с.

72. Петрик О. Реалізація комунікативно-діяльнісного підходу у мовно-мовленнєвій освіті молодших школярів. *Початкова школа*. 2019. № 6. С. 39–43.

73. Пехота О. М. Освітні технології. Київ : А.С.К., 2003. 255 с.

74. Побірченко Н. С., Коберник Г. І. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій. *Початкова школа*. 2004. №10. С. 8–10.

75. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2020. 88 с.

76. Порадник з питань організації освітнього процесу в початкових класах закладів загальної середньої освіти. Матеріали інструктивно-методичної наради «Початкова освіта в нових реаліях: досвід, ризики та перспективи». Ужгород, ЗІППО, 2022. 81 с.

77. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 144 с.

78. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник / за ред. О. І. Пометун. Київ : А.С.К., 2005. 192 с.

79. Пометун О. Як оцінити діяльність учнів на інтерактивному уроці. *Доба*. 2002. №2. С. 2–6.

80. Прокопенко В. І. Розвиток інтелектуальних здібностей та емоційного інтелекту засобами навчальних проєктів : психолого-педагогічний проєкт «Я – особистість». *Початкова школа*. 2013. №2. С. 30–32.

81. Романко І., Пісоцька О. Комунікативна взаємодія вчителя й учнів як спосіб міжособистісних стосунків у навчально-виховному процесі. *Українська мова і література в школі*. 2012. №7. С. 54–57.

82. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. Київ : Наукова думка, 1986. 315 с.

83. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Магістр, 1997. 255 с.

84. Симоненко Н. Є. Інтерактивні методи в гуманітарній освіті. *Управління школою*. 2005. №34. С. 18–21.

85. Стукаленко О.П., Тіхонова Н.Г. Навчальне співробітництво на уроках в початкових класах: робота в парах і групах : навчально-методичний посібник. Кропивницький : комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», 2024. 52 с.

86. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Київ, 1977. Т. 3. 672 с.

87. Сучасна українська літературна мова / за ред. А.П. Грищенка. Київ : Вища школа, 1997. С. 365–378.

88. Типові освітні програми для 1-4 класів НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

89. Типова освітня програма початкової освіти розроблена під керівництвом О.Я. Савченко. 2019 р. URL : <http://sokyryany.osv.org.ua/programi-13-23- 01- 23-01-2019/>

90. Типова освітня програма початкової освіти розроблена під керівництвом Р.Б. Шияна. 2019 р. URL : <http://sokyryany.osv.org.ua/programi-13-23-01- 23- 01-2019/>

91. Ушмарова В.В. Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. 68 с.

92. Федорчук В.В. Педагогічні технології в початковій школі. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко, 2014. 268 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/2085>

93. Федорчук В.В. Освітні технології : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2019. 161 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/5927>

94. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2005. 399 с.

95. Чигрина В. А. Від традиційної шкільної освіти – до продуктивного навчання. *Джерело*. 2009. №27. С. 13–15.

96. Шумілова І. Новітні технології викладання освітніх галузей у початковій школі : навчальний посібник. Київ, 2023. 248 с.

97. Ярош Н. Групові методи роботи на уроках у початковій школі // Початкова школа. 2018. № 6. С. 50-54.